

Qüestions CIDOB

22

GENER
2013

DEMOCRÀCIA A EUROPA Les manifestacions d'un mal europeu

Jordi Vaquer, investigador sènior associat, CIDOB, entrevistat per Oleguer Sarsanedas

La Unió Europea (UE) és amplament elogiada com l'estructura econòmica i política que ha permès als europeus conjurar els fantasmes del passat: créixer i prosperar econòmicament i superar la tendència històrica a fer-se la guerra els uns als altres i més enllà. El 2012 a la UE li va ser concedit el Premi Nobel de la Pau precisament pel seu paper històric com a força de pau. Jose Manuel Barroso, el president de la Comissió Europea, va qualificar el guardó de "reconeixement justificat" d'un projecte únic, que s'ha fet a benefici dels seus ciutadans i del món, i va tuitejar que el premi, de fet, l'havien atorgat als 500 milions de ciutadans de la Unió.

Però molts a Grècia (i a d'altres indrets) van rebre la notícia del premi amb astorament. Panos Skourletis, portaveu de Syriza, el principal partit de l'oposició, va declarar que "Aquesta decisió perjudica la institució del Premi Nobel de la Pau. No puc entendre quina mena de raonament hi ha al darrera. En molts indrets d'Europa, però especialment a Grècia, estem vivint cada dia, de fet, una situació de guerra, si bé una guerra formalment no declarada. No hi ha res de pacífic en això. Els euroescèptics britànics, d'altra banda, van comentar (segons The Guardian) que "això demostra que els noruecs tenen realment sentit de l'humor".

Avui, ben pocs negarien que Europa és l'epicentre no només d'una crisi econòmica sense precedents, sinó d'una crisi política també sense precedents. Alguns analistes veuen aquesta conjunció com una crida rotunda a revisar conceptes i maneres de fer i avançar cap a una més gran integració, a millorar els mecanismes d'estabilització i estimulació de l'economia, a regenerar les condicions per a la participació política dels ciutadans. D'altres parlen obertament d'un mal seriós que afecta el teixit polític mateix d'Europa. Jordi Vaquer en descriu l'escala sense ambigüitats: aquesta és una crisi de moltes capes que afecta diversos (si no tots) els nivells de govern a Europa.

És una crisi de la democràcia tal com la coneixem?

En un sistema democràtic, la legitimitat recolza en dos pilars: la manera com es prenen les decisions i el resultat d'aquestes decisions. La sensació de crisi que s'estén per tota Europa avui prové del fet que les decisions que es prenen no estan a l'alçada de les expectatives dels ciutadans ni contribueixen objectivament a resoldre els problemes d'Europa. La responsabilitat última d'aquest estat de coses és clarament dels estats membres de la UE i és atribuïble només en part a l'anomenat "dèficit democràtic" de les estructures de la Unió. Aquest dèficit democràtic ja ha esdevingut part del paisatge a Brussel·les, malgrat que l'actual crisi l'ha posat més en evidència. Durant molts anys, l'establishment de Brussel·les ha confiat en els resultats, en l'absència d'instàncies directament responsables davant dels ciutadans, per a conferir legitimitat a les institucions de la UE. La notícia és que ara tot això ha canviat. Encara més: el dèficit democràtic afecta no només les institucions europees, sinó també les democràcies nacionals. De fet, com apunten diversos analistes, els problemes actuals d'Europa tenen a veure amb la incapacitat de les democràcies nacionals i de la UE d'arbitrar entre interessos d'una manera justa. Ho demostren els fets: els governs són tous amb els poderosos i durs amb els febles (com es pot veure en el tractament diferent del deute i la bancarrota en el cas de les famílies, que es castiguen amb desnonaments, i dels bancs, que es rescaten) i són incapaços de regular els tot poderosos mercats (com es va veure amb l'escàndol de la fixació de la taxa del Líbor a la City de Londres el 2012).

Hi té alguna cosa a veure, en això, l'"americanització" de les elits europees?

Hi ha una percepció popular, en molts indrets d'Europa, segons la qual Estats Units és un país d'un capitalisme desregulat i salvatge –una visió que ignora una forta tradició, des dels anys 1030, de regulació i anti-trust (la fi d'aquesta tradició és precisament l'origen dels actuals problemes econòmics). En realitat, el que sembla que està passant és un doble fenomen: la *llatinoamericanització* dels Estats Units i la russificació d'Europa. Tots dos atrapen en un cercle viciós: es necessiten diners per a tenir poder, i s'utilitza el poder per a fer diners –aquest és el model rus i també, tradicionalment (encara que no tant avui), el model llatinoamericà. A les eleccions al Congrés dels Estats Units, per exemple, el 90% dels candidats que surten elegits gasten més en la campanya que els seus rivals –no ve a ser com comprar l'escó, però s'hi acosta molt. El que passa tant als Estats Units com a la UE és que els controls estrictes als que estaven sotmesos el gran capital i les grans corporacions des de la Gran Depressió i la Segona Guerra Mundial, van ser eliminats per les mesures desreguladores de les administracions Clinton i Bush. La desregulació va saltar després a Europa –on va ser adoptada amb especial entusiasme al Regne Unit–, creant les condicions necessàries per a la situació de crisi actual. Europa i els Estats Units passen, per tant, per uns processos semblants –malgrat que els Estats Units van per davant. A l'inici de la crisi, a Europa era habitual atribuir-ne la culpa al sector financer americà/britànic, però més tard hem vist que les relacions poc saludables entre política i banca a països com Espanya o Irlanda han provocat tants o més problemes. El mateix es pot dir de França i Alemanya, on el govern defensa les grans corporacions com si el seu interès fos l'interès nacional.

O l'interès europeu...

O el dels ciutadans, que és el que hauria de comptar. Les manifestacions a cada país són diferents, però el mal és el mateix: la política al servei d'interessos privats o parcials, en comptes de l'interès general. Aquest no és un mal americà que ens haguem encomanat, té a veure amb la feblesa política: uns governs febles davant de poders econòmics forts. La transferència de riquesa del treball al capital s'està

duent a terme a Alemanya i a la majoria dels estats membres de la UE, així com la privatització del sector públic (el cas més notable, l'Itàlia de Berlusconi): ben pocs governs europeus poden resistir avui l'embat dels poders econòmics.

Però és aquest l'únic factor d'erosió?

El descrèdit del funcionament de les institucions democràtiques comporta una devaluació dels valors democràtics –valors com la no discriminació, la igualtat, els drets fonamentals. Per tant, en uns moments en què les opcions de model econòmic bàsic disponibles per als països s'ha reduït dràsticament, aquests valors passen a ser percebuts com els valors d'un grup determinat –no de tots i cadascun dels ciutadans. Això és particularment cert en el cas dels països de l'Est d'Europa on, com diu Slawomir Sierakowski: “La tria que es presenta als votants no és entre dreta i esquerra, sinó entre dreta i error” (és a dir, entre el consens euro-atlàntic, *business-friendly* i liberal, i les opcions reaccionàries, excloents, ultraconservadores). Ivan Krastev ho completa dient que “Abans, el ciutadà era l'amo; ara, és el cap de recursos humans” (és a dir, que no pot triar les polítiques, només qui les porta a terme). Sorprenentment, la desafecció afectat també el Nord d'Europa, on països petits amb sistemes democràtics ben consolidats veuen com sorgeixen partits xenòfobs/populistes. Valors com la convivència i la solidaritat, en definitiva, han passat a associar-se amb un sistema que ni funciona ni serveix a satisfacció de tothom –de manera que els defensors d'una societat oberta acaben sent vistos com els representants només d'uns quants (“ells”). El populisme enalteix els valors “del poble” i els enfronta amb els de les elits. Això passa avui a Europa –a l'Est, però també a França (on la *laïcité*, per exemple, s'està distorsionant fins al punt de fer-ne un concepte excloent). Aquesta deriva antidemocràtica es manifesta de moltes maneres: algunes, cal dir, són positives (en el sentit que tenen la capacitat de regenerar o substituir el sistema), mentre d'altres porten una càrrega perillosa (violència política, extremisme, demagògia).

Quines són aquestes manifestacions?

Primer, un descens en picat de la confiança en les institucions. En molts països, la confiança dels ciutadans en el parlament i els partits és al seu punt més baix, mentre que institucions no elegides (la policia, l'exèrcit, la corona) encapçalen el rànking. Segon, la radicalització dels votants: produeix resultats electorals sense precedents –a França, Finlàndia, Grècia, els Països Baixos, Hongria. Tercer, la mobilització social: ha esdevingut un tret definitori a moltes ciutats i regions, particularment al Sud d'Europa (un element positiu, en la mesura que actua, de fet, com un antídoto de la desafecció política: ajuda els ciutadans a reconnectar-se amb el procés polític). Quart, l'exclusió per pura alienació d'un percentatge creixent de ciutadans que no participen en mobilitzacions, es donen de baixa de sindicats i partits i es tornen apàtics o cíncics...

Parlem de Grècia

Sí. Grècia és el lloc on les crisis europees es creuen amb més intensitat. Grècia té problemes que també existeixen a d'altres indrets d'Europa (la crisi econòmica, més la crisi institucional de la UE, més la crisi de legitimitat democràtica), però n'hi afegeix una altra, de crisi (la quarta), que afecta Grècia en particular: la crisi dels refugiats. La UE ha aconseguit estroncar el flux d'immigració irregular a través de les seves fronteres meridionals d'Espanya, Malta i Itàlia i repatriar al Nord d'Àfrica els que volien entrar, però, de retruc, ara la majoria de les rutes de tràfic de persones convergeixen a Grècia (amb els seus centenars d'illes, les fronteres gregues són extremadament difícils de controlar; i el veí de Grècia, Turquia, no

accepta repatriacions d'immigrants). Avui, nou de cada deu entrades il·legals a la UE es fan a través de Grècia. Una pega afegida és que Grècia pertany a l'àrea Schengen, però no té fronteres terrestres directes amb cap altre país Schengen. Per tant, els refugiats s'amunteguen a Grècia (els viatges fora del país en avió o vaixell són fàcils de controlar) i això vol dir que el govern, mal equipat per la manca històrica d'una política de recepció a Grècia i assetjat per les conseqüències de les dràstiques mesures d'austeritat dissenyades per la Troika, simplement no dóna l'abast. Totes les crisis europees, més una maleïda geografia: això és Grècia avui. Certament, no s'ha de minimitzar la responsabilitat dels governs grecs, previs i actual, però no hi ha cap altre país d'Europa on la gestió de la crisi per part de la UE sigui tan trista, la crisi de legitimitat tan profunda, i la pressió migratòria tan alta. El que cal entendre és que Grècia no s'està enfonsant per les seves pròpies mancances, sinó per l'impacte de pressions extremadament fortes. Alguns parlen de la feblesa de la societat civil grega, però si a la democràcia més consolidada d'Europa se la sotmetés a un ritme de canvis tan infernal, quina seria la reacció de la seva societat civil? Europa no és prou conscient de la intensitat de les pressions ni del ràpid deteriorament de la situació a Grècia.

Espanya va pel camí de Grècia?

A l'inici de la crisi de l'euro, Grècia i Espanya no eren comparables: els processos de modernització endegats a tots dos països després de les seves respectives dictadures havien estat molt diferents –Espanya, com dirien els economistes ortodoxos, havia fet molt més *els deures* que Grècia. Tanmateix ara, Grècia i Espanya estan molt més a prop (i també, per cert, Irlanda i Portugal) com a resultat de les cegues polítiques neoliberals que han administrat la mateixa poció a realitats diferents. Les realitats, per tant, tendeixen a convergir –que no vol dir que el destí de tots dos països hagi de ser necessàriament el mateix. Hi ha quatre grans diferències entre Grècia i Espanya. Primer, Grècia ha estat (mala sort per ella) un experiment, el conillet d'índies de l'austeritat extrema i de polítiques de càstig exemplars; però hi ha hagut un cert aprenentatge per part dels experimentadors, de manera que cada nou rescat és una mica menys sinistre que l'anterior. Segon, els atacs especulatius a Grècia i Espanya són atacs a l'euro –per tant, en la mesura que l'eurozona es consolidi i es prenguin decisions (sobre la integració bancària, per exemple), l'especulació tendirà a disminuir. Tercer, una gran part dels ajustos a Espanya, contràriament a Grècia, ja van fer-se abans d'entrar a la zona de perill. Quart, les condicions de fons d'Espanya són molt diferents de les de Grècia, no només perquè Espanya és una economia molt més gran i més ben dotada, sinó perquè Espanya no té dificultats afegides com la pressió migratòria. Tot plegat no vol dir que Espanya no acabi tenint uns costos enormes: la taxa d'atur ja és intolerablement alta, hi ha milions de persones en greus dificultats, el repte serà evitar la ruptura de la convivència. Però tant Grècia com Espanya són també exemples de resistència, de societats civils que no es desplomen i es queixen, sinó que es rebel·len activament contra la seva situació actual. Aquesta és la seva força i també la raó per a ser optimistes respecte d'Europa --a la llarga.